

**ЦБС ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ М. КИЄВА
ЦЕНТРАЛЬНА РАЙОННА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ВІДДІЛ ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ РОБОТИ**

Серія «Відомі українці»

Випуск 2

**Марія Заньковецька – безсмертна зірка
українського театру**

(до 170 річчя від дня народження)

вєблїографїчний показчик

Київ * 2024

УДК 016:792 (477)

УДК 016 : [929 Заньковецька] + 821,161,2,09 (477) (092)
328

Марія Заньковецька – безсмертна зірка українського театру : (до 170-річчя від дня народження) : вебліографічний покажчик / бібліогр.-уклад. Наталія Романюк, ред. Тетяна Войкіна, відп. за вип. Ганна Брагарник ; ЦБС Поділ. р-ну, центр. район. б-ка ім. Івана Франка. – Київ, 2024. – 24 с. – Серія «Відомі українці» ; вип. 2).

Вебліографічний покажчик «**Марії Заньковецька – безсмертна зірка українського театру**» представляє Інтернет-ресурси про життєвий і творчий шлях відомої української актриси, театральної діячки, 170-річчя від дня народження якої відзначається цьогооріч.

Сподіваємося, що покажчик допоможе у пошуку інформації всім, хто цікавиться творчістю Марії Заньковецької.

Електронну версію вебліографічного покажчика Ви можете переглянути на сайті бібліотеки: <https://cbspodil.org.ua/>.

Відгуки, зауваження та пропозиції надсилайте на адресу:

вул. Кирилівська, 117,

м. Київ-73,

04073

ЦРБ ім. Івана Франка

тел. 468-01-10; 468-00-31

e-mail: crb_franko@ukr.net

Від укладача

У 2024 році відзначається 170 років від дня народження видатної української актриси Марії Костянтинівни Заньковецької.

Справжньою окрасою національної сцени і зіркою театрального простору на зламі ХІХ–ХХ ст. була Марія Заньковецька. Вона увійшла в історію театру як видатна українська трагедійна актриса і саме їй вдалось, у створюваних сценічних образах, стати символом української жінки.

Марія Заньковецька золотими літерами вписала своє ім'я на скрижалі світового мистецтва. Той, хто хоч раз бачив її гру, залишить це в пам'яті на все життя.

Мало видатних українських акторів, діячів театру можуть похвалитися таким надзвичайним успіхом, який мала славна Марія Костянтинівна. Хто ще міг так зворушувати душі глядачів, тримати їх у такому напруженні й чарувати своєю грою, як вона, Марія Заньковецька, зірка українського театру, одна з тих великих, які в 1881–1882 роках заснували в Україні перший професійний театр. Недарма ж її сучасники, видатні корифеї українського театру, знавці театральної справи, казали, що її праця на українській сцені це безперервний тріумфальний похід, її майстерне виконання своїх ролей чарувало не лише глядачів, а й самих акторів, які грали разом з нею.

*Де йшла вона – там сходили троянди,
Куди дивилася – зірки.
Із сліз її – займались діаманти,
З зітхань – знімалися чайки.
Хто чув її, той чув наш степ зелений,
Стояв у нашому гаю.
Той розумів наш біль і гнів шалений
І плакав в нашому краю*

Олександр Олесь

Національне театральне мистецтво може пишатися плеядою блискучих акторів, які, не дбаючи про славу та визнання у світовому просторі, присвятили все своє життя високому покликанню.

Марія Заньковецька – людина високого інтелекту і культури, натура невичерпного темпераменту й життєвого оптимізму, виняткової пам'яті, спостережливості, працездатності. Жінка незвичайної краси і чарівності.

Легендарна актриса прожила сповнене страждань і випробувань життя. Однак у створюваних нею сценічних образах, яку б трагедію вона не грала, – завжди відчувався оптимізм, адже Заньковецька побудувала свою особисту і творчу долю на любові – до театру, до своїх героїнь, до Миколи Садовського, до України.

Життя і творчість

Заньковецька (Адамовська) Марія Костянтинівна народилася 4 серпня 1854 року у селі Заньки Веркіївської волості Ніжинського повіту Чернігівської губернії; нині Ніжинський район, Чернігівська область.

Батьками її були дрібні дідичі (поміщики) Адамовські. Марія була п'ятою дитиною у багатодітній родині збіднілого дворянина надвірного радника Костянтина Костянтиновича Адамовського та міщанки з Чернігова Марії Василівни Нефедової.

Рід Адамовських (герб Корчак) відомий з XVII ст. і належав до малоросійської шляхти. Дід, Костянтин Григорович Адамовський, був героєм воєн з Наполеоном I, поручиком Бутирського піхотного полку, а батько, Костянтин Костянтинович Адамовський, – суддею.

Батько Марії мав чудовий голос – баритон, у Марії – сильне меццо-сопрано. Удвох вони часто влаштовували для гостей свого дому в Заньках сімейні концерти.

*Герб польського шляхтича
Адама Адамовича
Адамовського*

Будинок Адосовських у селі Заньки Ніжинського повіту

Розповіді старої бабусі, її пісні та приказки глибоко запали в душу вразливої дівчинки. Увесь навколишній світ став для Мані (як ласкаво її називали рідні) однією великою сценою. Наприклад, широка алея, обсаджена стрункими тополями, вела до улюбленого ставка дівчинки. Саме там, як видавалось майбутній актрисі після оповідок бабусі, що десь у місячну ніч виходять

зграї русалок і грають «у ворона».

З десяти років Марія почала навчання у приватному пансіоні Осовської в Чернігові. На той час програма цього закладу відзначалася досить серйозним рівнем викладання широкого спектра дисциплін. Дівчинка з великим задоволенням поринула у світ знань, але більше за все любила імпровізувати зі своїми подругами на уроках танців, занять пантомімою.

Величезну роль у свідомому житті Марії Костянтинівні відіграв її учитель пансіону М. П. Вербицький. Саме він, не тільки звернув увагу на виняткове обдаровання своєї учениці, але й приклав багато зусиль для розвитку її духовного й громадсько-політичного кругозору. «Катерина», «Тополя», «Причинна» Шевченка, заволоділи її розумом і серцем. Вже тоді чутливий учитель зрозумів, що справжній шлях його улюбленої учениці – сцена. І не сцена взагалі, а служіння народові мистецтвом театру.

Коли дівчинці виповнилося шістнадцять років, постало питання про подальше серйозне навчання. Марія прагнула вступити до консерваторії, аби професійно вчитися співу. Поривання вродливої дівчини до артистичного світу відзначив свого часу і молодий офіцер Хлистов, який бачив її на ніжинських виставах. Наобіцявши підтримки й допомоги, він домігся руки юної красуні. Так у сімнадцять років вона стала дружиною артилерійського офіцера й опинилася в Бессарабії, у фортеці Бендери. Одружившись з Марією Костянтинівною, Хлистов, який раніше в усьому підтримував поривання юної красуні до освіти, до сцени, тепер безапеляційно заявляв, що призначення жінки – бути доброю дружиною, матір'ю. Єдиною розрадою і втіхою був аматорський гурток фортеці Бендери. Тут Марія вперше зустріла піхотного офіцера Миколу Карповича Тобілевича, який згодом став одним з найвидатніших українських акторів, виступаючи під псевдонімом Садовський. Зустріч ця, як виявилось, мала фатальний характер для обох людей. Через деякий час Марія Заньковецька знайшла в собі сили і розірвала шлюбні стосунки з Хлистовим. *«Я кохалася у мистецтві, – писала вона, – любов до сцени стала моїм життям. Я не могла більше боротися зі своїм коханням і, порвавши зі всіма своїми, поступила на сцену».* Розірвання шлюбу було затяжним. Лише 29 лютого 1888 р. святий Синод дав згоду на розлучення: *«с дозволенням мужу вступити в новий брак, а жєна оставлена навсєгда в безбрачии и передана на семь лет церковной эпитимии».*

*Заньковецька в ролі Наталки із "Наталки-Полтавки"
І. Котляревського*

театрального мистецтва. Пізніше Марія Заньковецька (вона взяла цей псевдонім на згадку про щасливе дитинство в Заньках) працювала в найпопулярніших і найпрофесійніших українських трупах М. Кропивницького, М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого.

Мистецтво М. Заньковецької мало життєву силу, оскільки живилося народною любов'ю, глибоким розумінням найсокровенніших мрій і прагнень. Її творчість мала велике значення для формування національного театрального мистецтва, розвитку драматургії, створення школи сценічної майстерності для наступних поколінь українських митців. Після революції Марія Заньковецька брала активну участь у становленні українського театру. Вона очолювала Народний театр у Ніжині. Разом з Саксаганським організувала Народний театр у Києві, на базі якого у 1922 році було створено театр ім. Заньковецької (тепер Львівський український драматичний театр ім. М. Заньковецької).

15 грудня 1922 року театральна громадськість Києва відзначала 40-річчя сценічної діяльності актриси. Урочистості проходили у театрі, якому до цієї дати було присвоєно ім'я Заньковецької, а самій актрисі – звання народної артистки республіки, першій в Україні. Того дня Марія Костянтинівна останній раз виступила на сцені у ролі, з якою чотири десятиліття тому дебютувала у Єлисаветграді і неперевершений образ якої творила вповдовж усього свого театрального життя – нев'янучої Наталки Полтавки. До останніх років життя видатна актриса цікавилася драматургією і розвитком театру, жила його інтересами, раділа з успіхів. Її квартира у Києві по вулиці Великій Васильківській, 121 (з 1960 р. тут облаштовано меморіальний музей Заньковецької) була своєрідним університетом мистецтв. За порадами до неї часто приходили Панас Саксаганський, Іван Мар'яненко, Оксана Петрусенко, Гнат Юра, Наталія Ужвій. Особливо часто бував Іван Козловський. Вечорами між ними відбувалися довгі задушевні розмови, які завжди закінчувалися піснею.

Не стало геніальної актриси 4 жовтня 1934 року. Поховали її на Байковому кладовищі поряд з соратником по сцені і чоловіком Миколою Садовським. Столиця не забуває видатну акторку. На відзнаку десятих роковин з дня смерті її іменем назвали одну з вулиць у центрі Києва. У 1974 році паркову скульптуру із бронзи і граніту встановлено у Першотравневому парку, діє меморіальний музей Марії Заньковецької.

27 жовтня 1882 року у міському театрі Єлисаветграда (нині Кропивницький) під орудою Марка Кропивницького розпочався творчий шлях видатної української актриси. Вперше на професійній сцені вона зіграла роль Наталки («Наталка Полтавка» Івана Котляревського). Ця вистава стала для неї хрещенням у нелегкій, але подвижницькій і видатній своїй долі в історії українського

Цікаві факти з життя Марії Заньковецької

Заручини зі сценою

У Полтаві трупа почала готувати «Невольника» – п'єсу, написану Марком Кропивницьким за мотивами поеми Тараса Шевченка. Заньковецька виконувала роль Ярини з непідробним драматизмом. Кропивницький був вражений. Він зняв із руки перстень і, надіваючи його Марії Костянтинівні на палець, урочисто сказав: *«Заручаю тебе, Марусю, навіки зі сценою»*.

Гастролі в Олександрівську

Після вистави «Глитай, або ж Павук» на сцену піднялася під командою боцмана група матросів і солдатів. Боцман звернувся до Заньковецької сказав: *«Уклінно дякуємо вам, всім товаришам акторам за прекрасну виставу»*. З Олександрівська вирішили пливати у Херсон. Подали пароплав «Імператриця Марія». Моряки, що прийшли на пристань проводити акторів, обурились: *«Яка така може бути імператриця на Дніпрі?»* І тут же замазали слово "імператриця" чорною фарбою, а білою написали: *«Заньковецька»*.

Український театр

Саме завдяки Заньковецькій вдалося зняти заборону на виступи українських артистів. Заборону наклав колишній шеф жандармів – київський генерал-губернатор А. Р. Дрентельн. Виходило, що трупа могла грати в Петербурзі перед царем або царицею, у палацах великих князів, а в Києві і в усьому *«Південно-Західному краї»* (на Київщині, Чернігівщині, Волині та Поділлі) її гра вважалася злочинним сепаратизмом, *«політикою»*. Марія Заньковецька за допомогою свого брата, генерала артилерії Євтихія Адасовського домоглася аудієнції у нового генерал-губернатора В. М. Іпатьєва, і він підписав дозвіл на українські вистави. Після чого актриса вирушила до цивільного губернатора Л. П. Томарі. Між ними відбувся знаменитий діалог. *«Я не дозволю іноземцям грати в Києві»*, – заявив чиновник. *«Але я не іноземка, – заперечила Заньковецька. – Я тутешня уродженка. І думаю, що якщо тут можна грати таким іноземцям, як Сара Бернар, то і мені можна»*.

Хустина Олени

В москві на гастролях театру Кропивницького йшла п'єса «Глитай, або ж Павук». Роль Олени виконувала Заньковецька. На виставі був Л. М. Толстой. Вражений її грою, він послав свого сина Левка за куліси з проханням подарувати йому ту хустину, яку Олена – Заньковецька зриває з голови в сцені божевілля. Дуже радів, коли одержав цей подарунок. Хустина й зараз зберігається в музеї Толстого.

Геніальна гра

Заньковецька змалку могла грати будь-що. Одного разу зіграла свою смерть – перед приходом знайомого гімназиста заgrimувалася й лягла в труну. Кавалер зомлів із переляку. Згодом, аби проілюструвати стан найвищого душевного й тілесного страждання, grimувалася під Ісуса Христа в терновому вінку.

Шанувальники

Одного разу, коли Заньковецька виходила з театру, студенти встелили їй дорогу до саней своїми шинелями, а потім цілували сліди її ніг...

Чуйна душа

Чутливість актриси дивувала оточування. Одного разу, йдучи по вулиці, вона побачила, як трамвай відрізав людині обидві ноги. Збіглася юрба. А Заньковецька якийсь час не могла зрушити з місця – у неї віднялися ноги, і саме до коліна, як у того нещасного... Ця здатність відчувати і сприймати була рівносильна здатності впливати на глядачів.

Геть самодержавство!

Хіба можна викреслити з її життя день 18 жовтня 1905 року в Ніжині, коли вона відкрито виступила перед озвірілими погромниками і голосно кинула їм виклик: *«Кого ви збираєтесь убивати? Убивайте мене – ось я стою перед вами беззбройна і кричу: «Геть самодержавство, хай живе справжня народна конституція!.. Чого ж ви зупинились?.. Робіть свою чорну справу»*. П'яна банда заціпеніла перед відвагою маленької жінки. Студенти, які саме нагодилися, розігнали погромників.

Подарунок

Марія Костянтинівна якось зізналася подрузі, що найбільше її зворушив подарунок однієї глядачки, що вручила їй два апельсини і букетик польових квітів зі словами: *«Це все, що у мене є!»* Хоча шанувальники дарували актрисі і соболині хутра, срібні і золоті прикраси. Багато разів – коли не вистачало грошей, щоб розрахуватися з трупною, Заньковецька закладала свої коштовності в ломбарді.

Пропозиція імператора

Гастролі принесли Марії світову славу. Кожен її виступ мав шалений успіх. На одному зі спектаклів був присутній імператор Олександр III.

Біограф Заньковецької, Наталя Богомолець-Лазурська згадувала той випадок:

«Вистава мала величезний успіх, артисти були запрошені в царську ложу. Але сама форма запрошення, мала в собі характер заборони і попередження. Як себе поводити, що можна і чого ні. За цими вказівками артисти повинні лише відповідати на запитання і не більше. До того ж, вимога негайно з'явитися перед «царські очі» так неприємно вплинула на Марію Костянтинівну, що вона в глибині душі вирішила не відповідати на жодне із питань. За неї це робив Садовський. Пізніше, описуючи у своїх спогадах цю сцену, він приписав мовчання Марії її надмірному збентеженню. А в дійсності вона просто відчула себе приниженою і обурилася від такої царської «ласки».

Пізніше акторці передали, що сам імператор пропонує їй стати частиною імператорського театру із платнею у чотири тисячі рублів. У ті часи це були величезні гроші, та єдиною відповіддю, якою вона «нагородила» царя, стало горде мовчання.

Після мовчазної відмови щодо імператорського театру, їй ще не раз пропонуватимуть грати на петербурзьких підмостках. Одного разу, в присутності великої кількості людей, критик і журналіст Олексій Суворін знову звернувся із запрошенням до театру, на що отримав вичерпну відповідь: *«Наша Україна занадто бідна, щоб її можна було покинути. Я дуже люблю її, мою Україну, її театр, щоб прийняти вашу пропозицію».*

Взаємна шана

Композитор Петро Чайковський приїхав до Одеси, коли там уперше було поставлено його оперу «Пікова дама». В цей же час у театрі драми виступали українські артисти, серед них Марія Заньковецька, давнім прихильником якої був композитор. Тепер вони зустрілися. Коли закінчилася прем'єра «Пікової дами», Заньковецька піднесла Чайковському лавровий вінок з написом: *«Безсмертному від смертної».* Другого дня Петро Ілліч відвідав виставу за участю Заньковецької. Після вистави підніс їй теж лавровий вінок з написом: *«Безсмертній від смертного».*

Передсмертне прохання

Померла вона тихо, уві сні. Незадовго до відходу попросила стару подругу по театру: *«Коли помру, не показуйте мене людям, адже у смерті немає краси. А якщо вже покажете, то хоч трошки загримуйте, підведіть губи. На тому світі, може, зустрінуся з кращими акторами та письменниками. І ми створимо там кращу трупу...».*

Велич таланту.

Марія Заньковецька в спогадах сучасників

Марія Костянтинівна, маючи виключну акторську інтуїцію й хорошу пам'ять, була надзвичайно спостережливою. Знала добре тодішнє село... Звідси виключно колоритна мова, а найголовніше – це стихійне акторське начало. Вроджена благородність, почуття міри. Ціла гама найскладніших і найтонших внутрішніх психологічних та емоційних ритмічних візерунків втілювали дуже яскраву художньо-правдиву, виразну і разом з тим економну форму

Іван Мар'яненко

Визначення «видатна артистка» для Марії Костянтинівни Заньковецької не точне. Хто бачив її, хто мав щастя знатися з нею, сприймали її як світлий геній справжнього народного мистецтва

Іван Козловський

Кожний, хто тільки знає українську сцену, хто знає її діячів, той ніколи не забуде вашого імені, не забуде його й історія України. Незабутній Кобзар українського горя поставив слово на сторожі, а Ви понесли те слово, щоб палити серце, щоб будити ним чуйність до світла і рідної мови. Тільки палка душа, тонке вухо і добрий зір поведуть народ на шлях сонця, на шлях переможниці весни!

Михайло Коцюбинський

М. К. Заньковецька, цей велетень і талант, розгорнула перед публікою... дивні риси простоти і мистецтва.... Уперше в житті своїм... ситий, блискуче одягнений салон побачив дійсне мужицьке життя. Життя того мужика, якого він бачив тільки з вікна вагона, в якому досі вбачав робочу тварину... Перед ним стояло обідране, забите життям дівча-наймичка. І, незважаючи на дрантя, яким покрито її тіло, вся її істота дихала божественною чистотою і повним любові й муки гарячим серцем

Микола Садовський

Талант Заньковецької, ефектний, колоритний, блискучий, показний; на ньому знати одлиск південного колориту... Голос у Заньковецької дзвінкий, альтовий, металічний і голосний. Вдача її жвава і дуже нервова, і почутлива, через те й талант її нервовий, маючи найбільш впливову, навіть заразливу силу... Коли вона грає, то ніби сама у своїх почуваннях, у своїй душі особисто перебуває й переживає долю зображуваного через неї типу... Талант Заньковецької дано їй зроду; його дала їй мати-натура, тим-то вона на сцені грає так натурально, так легко, ніби просто, без найменшої напруги

Іван Нечуй-Левицький

Зроблене нею свідчить про величезний талант. А головне – все своє, від початку до кінця... Талант винятковий, свій, національний. Я сказав би – істинно народний

Костянтин Станіславський

Коли б можна було кинути все, щоб відобразити на полотнах сценічні образи М. К. Заньковецької, вийшла б найдорогоцінніша галерея, присвячена жінці з народу, яка закута в кайдани громадського і сімейного рабства і вимагає права на вільне духовне життя, на людську радість

Ілля Рєпін

Вся постать її вабила до себе чимось ніжним, чистим, граціозним, жіночим... З початком дії виростала і артистка: вже у її голосі ті чудові срібні ноти, що захоплюють, як найкраща музика, серце слухача. Коли вона заспівала «Чого вода каламутна» – весь театр був за неї

Людмила Старицька-Черняхівська

Заньковецька – артистичний символ цього героя, сценічне втілення тих наук, які доводиться зазнавати українській нації в образі жінки. Її скарги на мачуху-долю, її сльози і часами розпач страшенний і, нарешті, надія на щастя, на те, що із сліз повиростають квітки запашині вільного гармонійного життя нашої нації, що все нагадує наші національні муки і наші надії. Могутній талант, який зробив би честь найкращій європейській сцені

Симон Петлюра

Хто хоч раз чув її спів, то задушевно-смутий, то запально-веселий, завжди овіяний чарами народної пісенної манери, хто бачив, як майже буквально літає вона в огненному танці, той ніколи цього не забуде

Максим Рильський

*Вогнем, жагою, пориванням
Вона серця палила всім;
Страждання граючи, стражданням
Сама була вона живим.
І Мирний голову клонив
Благоговійно перед нею,
І Лисенко її любив
Співучо-ніжною душею...*

Максим Рильський

Вона створювала образи, проникнуті справжнім драматизмом і запальною комедійністю; уславляла своєю грою звичайних простих людей, розкриваючи безмежність їхніх душ. Маючи чудовий голос – драматичне сопрано, незрівнянно виконувала у спектаклях українські народні пісні. Артистка створила блискучу галерею сценічних образів: знедолену, безталанну, багатостраждальну українську жінку, наймичку-кріпачку, оганьблену

«покритку». Усі вони сповнені духом соціального протесту проти тиранії і жорстокої сваволі куркулів та поміщиків. Вона розкрила духовне багатство жінки з народу, її життєствердуючий оптимізм, гумор, її потяг до світла, щастя.

НЕЗАБУТНЯ

Меморіальний Будинок-музей М. Заньковецької

*Музей Марії Заньковецької. Київ,
вул. Велика Васильківська, 121.*

Перлина українського театру Марія Костянтинівна Заньковецька доживала свій вік на околиці Києва, в Деміївці, по вулиці Велика Васильківська, 121. На другому поверсі маленького будиночка, у вологій і холодній квартирі було завжди чисто і багато квітів. Сюди 1923 року завітали з театру «Березіль» молоді митці В. Василько і Л. Гаккебуш. Марія Костянтинівна особисто передала їм для музею документи, афіші, фотографії, сценічні костюми. З них започаткувалась оригінальна колекція. Тут у 1960 році відчинилися двері для відвідувачів меморіальної квартири Марії Заньковецької, експозиція якої складалась зі скарбів колекції, що вже належала тоді Державному музеєві театрального, музичного і кіномистецтва України. Згодом дім української актриси був зруйнований. А 1989 року у реконструйованому приміщенні квартири № 4 знову запрацював музей Марії Заньковецької. В ньому розмістилась експозиція про життя і творчість актриси, її меморіальна квартира, театральна вітальня.

Експозиція музею Марії Заньковецької створена на основі великої колекції актриси, яка збиралася з 1923 року у Музеї театрального, музичного та кіномистецтва України, філіалом якого є цей музей. Більше двох тисяч найцінніших реліквій колекції – рукописів, фотографій, програм і афіш вистав, костюмів і особистих речей актриси – нині відкриті тут для відвідувачів. Площа музею 300 кв. м. Експозиція знаходиться на другому поверсі. Вона поділена на дві частини: праворуч – дві зали, які висвітлюють життя і творчість М. К. Заньковецької у 1854 – 1917 рр.; ліворуч – меморіальна квартира. У квартирі М. Заньковецької було три кімнати: кабінет, вітальня, їдальня, а також кухня. Інтер'єри цих кімнат відтворено за документальними свідченнями сучасників актриси, фотографіями і малюнками художника Ю. Павловича. В кімнатах переважно представлено меблі і речі, що належали великій артистці. Фотографії і документи, розміщені в кімнатах, дають можливість вести дальшу оповідь про життя актриси.

*Музей М. Заньковецької в
Києві. Барельєф актриси на
фасаді будинку.*

У музеї М. Заньковецької в Кисві

Пам'ятник Марії Костянтинівні в Марійському парку

Пам'ятник актрисі біля Ніжинського музею на її честь

Марія Заньковецька на поштовій марці, 2004.

Пам'ятна монета

Основні етапи театрального життя

- 1882 – трупа Кропивницького;
- 1883 – 1886 – трупа Старицького;
- 1886 – товариство Кропивницького;
- 1890 – трупа братів Тобілевичів і Старицького;
- 1891 – трупа Найди;
- 1892 – товариство Старицького;
- 1893 – 1903 – антреприза Садовського;
- 190 – 1905 – трупа Волика;
- 1905 – гастролі в Західній Україні;
- 1905 – 1906 – Заньковецька організує у Ніжині групу аматорів;
- 1906 – 1910 – антреприза Садовського;
- 1910 – 1914 – Заньковецька організує у Ніжині ще один гурток молодих акторів;
- 1915 – товариство М. Заньковецької, Саксаганського й Мар'яненка;
- 1918 – українська трупа під керуванням М. Заньковецької у Ніжині;
- 1919 – 1921 – Державний народний український театр;
- 1922 – театр ім. Заньковецької.

Творчий доробок

- 1882 – «Наталка-Полтавка» (Наталка);
- 1882 – «Поки сонце зійде, роса очі виїсть» (Оксана) ;
- 1882 – «Назар Стодоля» (Галя);
- 1882 – «Чорноморці» (Цвіркунка);
- 1883 – «Глитай, або ж Павук» (Олена);
- 1885 – «По ревізії»;
- 1886 – «Наймичка» (Христина);
- 1887 – «Безталанна» (Софія);
- 1889 – «Не судилося» (Катря);
- 1891 – «Ліс» (Аксюша);
- 1892 – «Циганка Аза» (Аза);
- 1892 – «Лимерівна» (Наталка);
- 1894 – «Дві сім'ї» (Зінька);
- 1912 – «Наталка-Полтавка» (Терпелиха);
- 1914 – «Суєта» (Тетяна);
- 1917 – «Сава Чалий» (Зося).

Фільмографія

Заньковецька відтворила образ Наталки в кінофільмі «Наталка Полтавка» (1909 р.) й матері у стрічці «Остап Бандура» (1923 р.).

Інформація про фільм «Наталка Полтавка» не збереглась.

«Остап Бандура» (1923) – український радянський кінофільм 1924 року режисера Володимира Гардіна про долю молодого українського селянина, який став учасником революційної боротьби. Перша кінокартина знята за оригінальним українським сценарієм. Фільм знятий на Першій та Другій кінофабриках ВУФКУ (Одеса, Ялта).

Сюжет:

Остап Бандура, який з юних років пізнав жорстокість поміщиків-експлуататорів, бідність і безправ'я, у в'язниці й на засланні проходить свої «університети». Дружба, що виникла з більшовиком-робітником, Онисимом, допомагає йому стати справжнім революціонером. А в роки громадянської війни Остап стає бойовим командиром і на чолі кавалерійських загонів Червоної Армії громить білогвардійців. Потім Остап закохується в онуку поміщика – Юлію, якій він врятував життя. Але невдячна і зарозуміла красуня виходить заміж за генерала Корнягіна. Зрештою Остапу вдається побороти свою любов, він повертається до сільської дівчини Марійки.

Фільм вважається втраченим.

Електронні ресурси

Білоконь, К. Життя славетної : як і чим жила легенда української сцени Марія Заньковецька? [Електронний ресурс] / Катерина Білоконь // Persha: електронна газета : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Кропивницький, 2013 – 2023. – Режим доступу : <https://persha.kr.ua/article/84174-zhyttya-slavetnoyi-yak-i-chym-zhyly-legenda-ukrayinskoyi-stseny-mariya-zankovetska/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 22. 07. 2016. – Дата перегляду : 01. 03. 2024.

Справжньою окрасою національної сцени і зіркою театрального простору на зламі XI – XX ст. була Марія Заньковецька. Вона увійшла в історію театру як видатна українська трагедійна актриса і якраз їй вдалось у сценічних образах стати символом української жінки.

Герей, В. Таємниці кохання Садовського і Заньковецької [Електронний ресурс] / Василь Герей // На скрижалях : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2004 – 2023. – Режим доступу : https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/05/blog-post_87.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 05. 04. 2024.

Еталоном кохання, українськими Трістаном та Ізольдою, яких чари любові з'єднали на 60 літ, були Марія Заньковецька та Микола Садовський.

Заньковецька Марія Костянтинівна [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія / Creative Commons Attribution-ShareAlike. – Електрон. дані. – <http://surl.li/rkwsj> – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 10. 02. 2024. – Дата перегляду : 27. 02. 2024.

Марія Костянтинівна Заньковецька (уроджена Адасовська, у шлюбі – Хлистова) народилась 4 серпня 1854 р. в селі Заньки Веркіївської волості Ніжинського повіту Чернігівської губернії; нині Ніжинський район, Чернігівська область – 4 жовтня 1934, Київ) – українська акторка і театральна діячка, провідна зірка українського театру кінця XIX – початку XX століть. Народна артистка Української РСР (1923).

Заньковецька Марія Костянтинівна : біографія [Електронний ресурс] // УкрЛіб : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2000 – 2024. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1804>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 27. 02. 2024.

Відомо, що талант майбутньої актриси проявився ще з ранніх літ. Вона з особливим задоволенням брала участь в усяких забавах, витівках, інколи навіть ризикуючи потрапити під невдоволення батьків, яких вона дуже любила і намагалася їх ніколи не сердити, не завдавати їм жалю. Але прагнення емоційно відкривати нові грані

своєї натури спонукало дівчинку на все нові й нові творчі експерименти, художні імпровізації, найрізноманітніші вигадки.

Марія Костянтинівна Заньковецька: знана й незнана : до 160-річчя з дня народження : віртуальна виставка [Електронний ресурс] // Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <https://library.vspu.edu.ua/vistavki/zankovecka/zankovecka.htm>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 27. 02. 2024.

Марія Заньковецька, окраса національної сцени, зірка у театральному просторі на зламі XIX – XX ст. Людина високого інтелекту і культури, натура невичерпного темпераменту й життєвого оптимізму, виняткової пам'яті, спостережливості, працездатності. Жінка незвичайної краси і чарівності.

Марія Заньковецька в спогадах сучасників [Електронний ресурс] // Фотографії Старого Львова : [сайт]. – Електрон. дані. – Львів. – Режим доступу : <https://photo-lviv.in.ua/mariia-zankovetska-v-spohadakh-suchasnykiv/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 26. 07. 2021. – Дата перегляду : 27. 02. 2024.

Мало хто з українських артистів може похвалитися таким незвичайним успіхом, який мала Марія Заньковецька. Хто ж бо це міг так зворушувати душі глядачів, тримати їх у такому напруженні, заповнювати їх до краю? Не дарма ж сучасники-колеги казали, що її праця на українській сцені – це безперервний тріумфальний похід. Її майстерне, виняткове виконання своїх ролей чарувало не лише глядачів, а й самих артистів, товаришів по сцені, що грали разом з нею.

Музей Марії Заньковецької [Електронний ресурс] // Музей Марії Заньковецької. Facebook : соц. мережа. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу : <http://surl.li/rbdpp>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 22. 01. 2021. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Театр корифеїв існував, незважаючи на обмеження та заборони. Корифеї грали п'єси, в яких розповідали про життя українського народу – і це викликало захват у глядачів, бо аналогів таких вистав просто не існувало. Музейна команда вирішила продовжити традицію розвитку національної культури, запустивши об'єднаний Драматургічний клуб на базі музею.

Тетяна. Марія Заньковецька – цікаві факти про безсмертну зірку українського театру [Електронний ресурс] / Тетяна // **RedTram** : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2004 – 2023. – Режим доступу : <https://ua.redtram.com/blog/mariya-zankovecka-cikavi-fakti-pro-bezsmertnu-zirku-ukrayinskogo-teatru/>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 04. 08. 2023. – Дата перегляду : 06. 03. 2024.

Марія Заньковецька – окраса національної сцени, зірка у театральному просторі на зламі XIX – XX ст. Вона увійшла в історію театру як видатна українська трагедійна актриса, що у сценічних образах уособлювала символ української жінки.

1854 – народилася актриса Марія Заньковецька [Електронний ресурс] // Український інститут національної пам'яті : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ. – Режим доступу : <https://uin.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/4/1854-narodylasya-aktrysa-mariya-zankovecka>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

4 серпня 1854 р. у Заньках на Чернігівщині народилася Марія Адамовська.

«Цариця української сцени» : М. К. Заньковецька – 160 років від дня народження [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/1290>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 2016. – Дата перегляду : 27. 02. 2024.

Заньковецька (Адамовська) Марія Костянтинівна народилася 23 липня (4 серпня) 1854 року в с. Заньки Ніжинського повіту Чернігівської області у поміщицькій родині. На згадку про щасливе дитинство взяла собі псевдонім Заньковецька. Навчалася у Чернігівському пансіоні Осовської та в консерваторії у Хельсінкі (за іншими даними – філія Петербурзької консерваторії в Гельсінгфорсі).

4 серпня – народилася Марія Костянтинівна Заньковецька [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека ХНТУСГ імені П. Василенка : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Харків. – Режим доступу : <https://library.khntusg.com.ua/sociokulturna-diyalnist/kalendarniy-koshik/2021-rik/4-serpnya-narodilasya-mariya-kostyantynivna-zankovecka>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 08. 04. 2021. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Творчість Марії Заньковецької мала велике значення для формування національного театрального мистецтва, розвитку драматургії, створення школи сценічної майстерності для наступних поколінь українських митців.

Шевелєва, М. Марія Заньковецька – безсмертна зірка українського театру [Електронний ресурс] / Мар'яна Шевелєва // Український інтерес : ГО : [сайт]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2016–2024. – Режим доступу : <https://uain.press/blogs/1066551-1066551>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 04. 08. 2023. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

У зоряній плеяді театральної сцени українська актриса Марія Заньковецька золотими літерами вписала своє ім'я на скрижалі світового мистецтва. Той, хто хоч раз бачив її гру, залишив це в пам'яті на все життя.

Гордовитим мовчанням відмовила актриса Олександрі III на пропозицію стати до роботи в імператорському театрі.

Відеоматеріали

Дебют Марии Заньковецкой в театре корифеев [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=KJWCF7EwPpY>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 05. 02. 2016. – Дата перегляду : 01. 03. 2024.

Її талантом захоплювалися Лев Толстой, Антон Чехов та Петро Чайковський. Її називали царицею українського театру...

Геній народного мистецтва – Марія Заньковецька. Ціна таланту – особисте щастя [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=5s3he9XoUfU>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 16. 01. 2022. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Історія однієї з найвидатніших жінок української культури, театральної діячки, провідної зірки українського театру кінця 19 – початку 20 століття Марії Заньковецької. Вона до кінця життя залишилася однолюбною: і до мистецтва, і до Садовського, і до України.

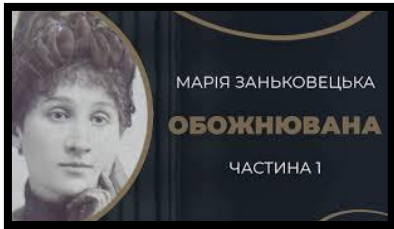
Марія Заньковецька [Електронний ресурс] : відео / авт. сценарію Н. Бабанська, Г. Галабутська, Л. Михалевич ; режисер Юрій Бадьянов // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=E4_p5V-PBpg. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Життєвий і творчий шлях видатної української актриси Марії Костянтинівни Заньковецької.

Марія Заньковецька. ОБОЖНЮВАНА : ліричний початок і драматичний фінал кохання : повна версія фільму [Електронний ресурс] : [відео] / Гра долі ; HRADOLI // Youtube : [сайт]. – Електрон. аудіодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=GXn86KV9CnI>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 05. 04. 2024.

Сценічна історія та історія кохання акторів Марії Заньковецької та Миколи Садовського. Романтичний початок із драматичним фіналом.

Марія Заньковецька. Обожнювана, Ч. 1 (2005) [Електронний ресурс] : [відео] / Гра долі // Youtube : [сайт]. – Електронні відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=Evk5L2cnyOM>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 2005. – Дата перегляду : 11.03.2024.

Сценічна історія та історія кохання акторів Марії Заньковецької та Миколи Садовського.

Марія Заньковецька : історія життя однієї з найвідоміших акторок українського театру [Електронний ресурс] : відео / Сніданок з 1+1 // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=lrCFUGaBFpU&t=57s>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 4. 08. 2023. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Пішла проти волі батька і стала однією з найвідоміших акторок українського театру. 169 років тому народилася Марія Заньковецька. Її настільки обожнювали глядачі, що ладні були на руках носити – і це у прямому значенні цього слова. Микола Скліфосовський та Олександр Богомолець на вистави за її участю водили студентів як на «психологічний практикум».

Марія Заньковецька – легенда українського театру [Електронний ресурс] : [відео] // Радіо Культура. Facebook : соц. мережа. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/watch/?v=887922032105321>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 04. 08. 2021. – Дата перегляду : 05. 04. 2024.

«Наталка Полтавка», перша народна артистка України та ікона стилю. Марія Заньковецька – легенда українського театру, талант якої захоплював сучасників. У день народження артистки – розповідь про її життя.

Марія Заньковецька. Невідомий Чернігів [Електронний ресурс] : відео / Телеканал Новий Чернігів // Youtube : [сайт]. – Електронні аудіодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=1fFSau65fQI>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 06. 03. 2019. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Сучасники називали Марію Заньковецьку царицею театру. Розповідь про те, як її ім'я пов'язане з Черніговом.

Марія Заньковецька та Микола Садовський. Сценічна історія. Романтичний початок / ГРА ДОЛІ [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=P-E6JZSwmvU>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 05. 04. 2024.

Марія Заньковецька походила з дворянського роду, мала гарну освіту та виховання. І була заміжня за полковником Хлистовим. Не зрозуміло тільки, звідки у неї була така любов до театру? Та вона мала і любов глядачів та усіх, хто знав найяскравішу зірку українського театру кінця XIX – початку XX століття.

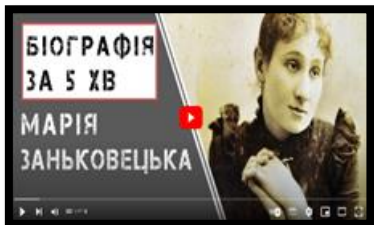
Про історію кохання Марії Заньковецької і Миколи Садовського – ліричний початок – в першій частині фільму «Обожнювана» документального серіалу «Гра долі» від студії «ВІАТЕЛ» з ведучою Наталкою Сопіт.

Марія Заньковецька – цікаві факти [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=SsfZGqvUNHI&t=19s>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 06. 03. 2019. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Марія Заньковецька – українська акторка і театральна діячка, провідна зірка українського театру кінця XIX і початку XX століть. Народна артистка Української РСР (1922).

Марія Заньковецька – як її кохання допомогло створити український професійний театр [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=2TxKQNvwafg>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 13. 10. 2023. – Дата перегляду : 11.03.2024.

У день пам'яті Марії Заньковецької, 4 жовтня, команда авторів проекту Василь Віпро та Наталка Сопіт відвідала Ніжин. В цьому чудовому містечку на Чернігівщині видатна актриса колись купила затишний будиночок і поверталася в нього після гастролей на відпочинок. В Ніжині зберігають пам'ять про свою землячку, назвавши її ім'ям коледж культури і мистецтва.

Когут, Б. Марія Заньковецька. Біографія. Історія України! [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=zGeFvWA_BQ4. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

Розквіт української драматургії на межі XIX–XX століть вимагав яскравих образів на сцені. Обличчям нового театру стала Марія Заньковецька – одна з кращих актрис в історії України та всієї Східної Європи. Вона увійшла в історію театру як видатна українська трагедійна актриса, якій вдалось у сценічних образах стати символом української жінки.

Носко, О. Ідемо в музей. Дім-музей Марії Заньковецької [Електронний ресурс] : відео // Youtube : [сайт]. – Електрон. відеодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=qjaBhwAu4lc>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 11. 03. 2021. – Дата перегляду : 29. 02. 2024.

А ви знали, що батьки Марії Заньковецької були абсолютно проти її театральної кар'єри? Вона була з дворянського роду, а розважати «звичайних громадян» таким людям було не прийнято.

Аудіокниги

Багряна, А. Маленька Ляпутета (дитинство Марії Заньковецької) [Звукозапис] : аудіокнига / Анна Багряна // Youtube : [сайт]. – Електрон. аудіодані. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=LhnUa1imrG4>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 11.03.2024.

Господарем маєтку в селі Заньки – з великим будинком, розкішним садом та довгою, аж до ставу, липовою алеєю, – був Костянтин Адасовський. Рід Адасовських уже не в одному поколінні має дворянський титул, шляхетне ще з української козацької старшини – коріння. А Ляпутета, Манечка, зростала життєрадісною, доброзичливою дівчиною й уже змалечку мала гарну вроду – стрункий стан, граційну поставу, ніжну шкіру, пухнасте темне волосся та дві рівнесенькі дужки брів над карими очима.

Марія Адасовська була сумлінною ученицею, але понад усе її вабили уроки музики й танців, а також заняття пантомімою. Адже саме там вона могла вповні проявити свої артистичні та творчі здібності.

ЗМІСТ

Від укладача	3
Життя і творчість	4
Цікаві факти з життя Марії Заньковецької	7
Велич таланту. Марія Заньковецька в спогадах сучасників	10
Незабутня. Меморіальний Будинок-музей М. Заньковецької	12
Основні етапи театрального життя	15
Творчий доробок видатної акторки	15
Фільмографія	16
Електронні ресурси	17
Відеоматеріали	20
Аудіокниги	23

